

RA-MA BUỘC TỘI

(Trích *Ra-ma-ya-na* – sử thi Ấn Độ)

A – MỤC TIÊU BÀI HỌC

Giúp HS :

– Qua đoạn trích *Ra-ma buộc tội*, hiểu quan niệm của người Ấn Độ cổ về người anh hùng, đấng quân vương mẫu mực và người phụ nữ lí tưởng ; hiểu nghệ thuật xây dựng nhân vật của sử thi *Ra-ma-ya-na*.

– Bồi dưỡng ý thức danh dự và tình yêu thương.

B – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

I – NỘI DUNG

1. Đặc điểm bài học

a) *Ra-ma buộc tội* là chương liên quan đến tình tiết áp chót trong câu chuyện về người anh hùng diệt yêu quý giải thoát người vợ bị bắt cóc. Chỉ có thể hiểu đúng chương này khi đặt nó trong quan hệ với toàn tác phẩm, nhất là chương trước và sau nó (chương 78 và chương 80).

Đây là lúc Ra-ma đã hạ thủ Ra-va-na trong giao tranh, giành lại Xi-ta. Thời hạn lưu đày cũng vừa chấm dứt. Ra-ma và Xi-ta gặp lại nhau, tưởng như cả hai vợ chồng sẽ tràn ngập niềm vui sum họp và cùng nhau trở về kinh đô, lên ngôi vua. Nhưng giờ đây, Ra-ma "cùng một lúc tràn ngập nỗi đau xót, giận dữ và vui sướng". Ra-ma nghi ngờ Xi-ta không còn trọn vẹn danh tiết sau thời gian sống dưới ách yêu quý và ý thức danh dự buộc chàng phải nói lời ruồng bỏ tàn nhẫn với Xi-ta.

Trong chương 78, ta thấy sự bối rối của Ra-ma, chàng lần lữa, trì hoãn việc gặp lại vợ (cử Ha-nu-man, Vi-phi-sa-na thay mặt chàng đến gặp, mời Xi-ta tới gặp giữa nơi công cộng) ; trong khi đó, Xi-ta sung sướng, nôn nóng tới gặp chồng đến mức không nghĩ đến trang sức, trang điểm. Những điều đó đã hé mở xung đột giữa những tình cảm trái ngược trong Ra-ma, chuẩn bị cho đau đớn bất ngờ của Xi-ta khi bị chính người chồng yêu dấu từ chối phũ phàng.

Chương 79 là một thử thách đối với cả hai nhân vật chính, thử thách lần này không phải do những thế lực bên ngoài mà từ những đòi hỏi đạo đức trong chính họ.

Đến chương 80, thần Lửa xác nhận phẩm hạnh Xi-ta, đã đem nàng trả lại cho Ra-ma ("Thần A-nhi hiện ra, mang Gia-na-ki trong vạt áo. Gia-na-ki nom như mặt trăng lấp lánh, trang sức y phục đỏ, những cuộn tóc đen nhánh của nàng phát phơ ở phía sau... Thần A-nhi, nhân chứng của mọi việc, trao nàng cho Ra-ma và nói : "Hỡi Ra-ma, Gia-na-ki của người đây. Nàng trong trắng. Nàng không phạm bất cứ tội lỗi

nào, dù lời nói, việc làm hay ý nghĩ"). Bấy giờ, Ra-ma mới vui mừng đón nhận Xi-ta ("Hỡi thần, việc thanh tẩy của Gia-na-ki là cần thiết. Nàng đã bị cầm giữ lâu trong cung của Ra-va-na. Nếu tôi chấp nhận nàng mà không có sự thanh tẩy cho nàng, thiên hạ sẽ kết tội tôi, rằng con trai đức vua Đa-sa-ra-tha là kẻ ngu xuẩn và dâm dăng. Tuy nhiên, bây giờ tôi đã thấy rằng Gia-na-ki thanh khiết và trung thành hết mực..."). Có thể nói đến đây mới là chiến thắng trọn vẹn của Ra-ma và Xi-ta.

b) *Ra-ma buộc tội* cũng là chương giàu kịch tính. Chỉ có thể phân tích đúng xung đột cơ bản khi hiểu tính lí tưởng của nhân vật sử thi cũng như đặc trưng trong cách xây dựng nhân vật sử thi.

Nhân vật lí tưởng trong sử thi kết tinh sức mạnh, ý chí, khát vọng đạo đức của cả cộng đồng. Chương 79 không dừng ở một tình tiết oái oăm của câu chuyện chồng ghen tuông, vợ oan ức. Quan trọng hơn, đó là thử thách đạo đức, Ra-ma và Xi-ta phải vượt lên xung đột ngặt nghèo giữa tình cảm và bốn phận danh dự thể hiện phẩm chất của một người anh hùng, đức vua mẫu mực, một người phụ nữ lí tưởng.

Sử thi thường xây dựng nhân vật qua hành động và ngôn ngữ đối thoại. Trong *Ra-ma buộc tội* cũng vậy, ngay cả xung đột nội tâm thâm kín của nhân vật cũng được thể hiện qua những gì có thể bộc lộ ra bên ngoài, có thể được quan sát từ bên ngoài.

2. Trọng tâm bài học

Tập trung phân tích hoàn cảnh tái hợp của Ra-ma và Xi-ta, lời buộc tội của Ra-ma, lời đáp và hành động của Xi-ta. Từ nghệ thuật xây dựng nhân vật đi đến tính cách Ra-ma, Xi-ta và qua đó tìm hiểu quan niệm của người Ấn Độ cổ đại về mẫu người anh hùng, đáng quân vương mẫu mực và người phụ nữ lí tưởng.

II – PHƯƠNG PHÁP VÀ TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phương pháp dạy học

Kết hợp phần giới thiệu, dẫn dắt, bình giảng, khái quát của GV và phần tìm hiểu, phân tích của HS (qua đọc, trả lời các câu hỏi), đi từ khai thác hình thức thể hiện (nghệ thuật xây dựng tính cách nhân vật trong sử thi) đến nội dung tư tưởng (quan niệm của người Ấn Độ cổ đại về phẩm chất đạo đức của đức vua – người anh hùng và người phụ nữ lí tưởng).

2. Tiến trình tổ chức dạy học

Hướng dẫn HS tìm hiểu sơ bộ đoạn trích.

– GV giới thiệu khái quát sử thi *Ra-ma-ya-na* (*Tiểu dẫn*), giới thiệu vị trí đoạn trích trong toàn bộ tác phẩm, chú ý quan hệ của đoạn trích với chương trước và sau nó.

– GV hướng dẫn HS đọc phân vai, diễn cảm đúng sự phát triển kịch tính của sự kiện, đúng sắc thái những xung đột nội tâm, chuyển biến tâm trạng các nhân vật.

Hướng dẫn HS phân tích đoạn trích.

Đặt câu hỏi cho HS trả lời rồi GV bổ sung, nâng cao thành các ý phân tích hoàn cảnh tái hợp của Ra-ma và Xi-ta, lời buộc tội của Ra-ma, lời đáp và hành động của Xi-ta.

a) Hoàn cảnh tái hợp của Ra-ma và Xi-ta

GV nêu câu hỏi 1 (SGK). HS trả lời.

Sau chiến thắng, Ra-ma và Xi-ta gặp lại nhau nhưng không phải trong một không gian riêng tư mà trong một *không gian công cộng*, trước sự chứng kiến của tất cả anh em, bạn hữu trung thành của Ra-ma (Lắc-ma-na, Xu-gri-va, Ha-nu-man, Vi-phi-sa-na), quân đội khỉ, quan quân dân chúng của vương quốc quý.

Ra-ma không chỉ đứng trên *tư cách một người chồng* (với Xi-ta) mà còn trên *tư cách một người anh hùng, một đức vua* (trước hai phe khỉ và quý, chàng là người anh hùng chính nghĩa chiến thắng Ra-va-na phi nghĩa, chàng là người dù đang trong bước lưu đày vẫn được dân chúng vương quốc Kô-sa-la xem là đức vua thực sự, em trai Bha-ra-ta vẫn đặt đôi dép của chàng trên ngai báu, tự coi mình chỉ là người cai trị nhân danh Ra-ma). *Tư cách kép* (con người cá nhân và con người xã hội) ấy khiến chàng ở trong một *ràng buộc đôi* (yêu thương, xót xa cho người vợ nhưng vẫn phải giữ bốn phạm gương mẫu của một đức vua anh hùng). "Thấy người đẹp khuôn mặt bông sen với những cuộn tóc lượn sóng đứng trước mặt mình, lòng Ra-ma đau như dao cắt. Nhưng vì sợ tai tiếng, chàng bèn nói với nàng, trước mặt những người khác...". Lời miêu tả, trần thuật của người kể chuyện nhưng mang ý thức của nhân vật (ngôn ngữ nửa trực tiếp) này đã tiết lộ tính không hoàn toàn chân thực, thẳng băng, cặn kẽ của những gì Ra-ma nói ra trong quan hệ với những suy nghĩ sâu kín trong lòng chàng.

Cũng vậy, với Xi-ta, được đưa đến gặp chồng trước sự chứng kiến của quan quân dân chúng hai phe, Xi-ta thoát tiên "như muốn giấu mình đi vì xấu hổ" (chương 78), rồi nàng "khiêm nhường đứng trước Ra-ma". Khi "nghe những lời tố cáo chưa từng có, trước mặt đông đủ mọi người, Gia-na-ki xấu hổ cho số kiếp của nàng. Nàng muốn tự chôn vùi cả hình hài thân xác của mình". Hơn cả nỗi xót xa, tủi thẹn của *một người vợ* mà còn là nỗi đau khổ mất danh dự của *một con người* (hơn nữa, *một hoàng hậu*) trước cộng đồng. Lúc đầu, Gia-na-ki đứng từ quan hệ riêng tư giữa "chàng" và "thiếp", rồi nàng chuyển sang quan hệ xã hội: "Hỡi Đức vua !... Người...". Sau đó, Xi-ta quay qua nói với Lắc-ma-na cũng là gián tiếp với tất cả công chúng: "Chị không muốn sống sau những lời tố cáo lầm lạc như vậy. Chồng chị không hài lòng về chị, chàng đã ruồng rẫy chị trước mặt mọi người. Giờ thì chị sẽ từ bỏ tấm thân này cho ngọn lửa" và cuối cùng, nàng thưa với thần Lửa thiêng liêng những lời cầu khẩn như những lời thề nguyện nghiêm trọng: "Nếu con trước sau một lòng một dạ với Ra-ma thì cúi xin thần hãy tìm cách bảo vệ con".

Có thể nói, sau khi đã chiến thắng yêu quý, đây là thử thách cuối cùng mà cả Ra-ma lẫn Xi-ta phải vượt qua để đạt đến chiến thắng tuyệt đối, trọn vẹn. Nếu Xi-ta không chứng minh được phẩm hạnh của mình như một người phụ nữ lí tưởng thì chiến thắng trên chiến trường của Ra-ma cũng vô nghĩa. Nếu Ra-ma không chứng tỏ được ý thức danh dự thì người anh hùng cũng chưa xứng đáng là một đấng quân vương mẫu mực.

b) *Lời buộc tội của Ra-ma*

GV nêu câu hỏi 2 (SGK). HS trả lời.

Trở đi trở lại nhiều trong lời nói của Ra-ma là những từ ngữ liên quan đến "tài nghệ" ("tài năng"), và nhất là "danh dự" ("nhân phẩm", "uy tín", "tiếng tăm", "gia đình cao quý", "dòng họ lẫy lừng", "trả thù sự lăng nhục", "xoá bỏ vết ô nhục"...) của đức vua anh hùng. Dù trong suốt sử thi, ta thấy động cơ và sức mạnh chiến đấu của Ra-ma là sự thống nhất giữa bốn phận người anh hùng và tình yêu của người chồng ("Hỡi ôi ! Khi nào đây ta sẽ được trông thấy Gia-na-ki mất bông sen như gặp được hồng phúc của bậc quân vương sau khi giành được chiến thắng?... Khi nào với những mũi tên của mình, ta sẽ xuyên thủng ngực gã Ra-va-na để xua tan những đau buồn của ta ? Khi nào thì người con gái trinh bạch đó sẽ ôm cổ ta mà rỏ những giọt lệ sướng vui ?") nhưng giờ đây, lời tuyên bố của chàng lại chỉ nhấn mạnh danh dự và tài nghệ người anh hùng, phủ nhận tình chồng vợ ("chẳng phải vì nàng mà ta đã đánh thắng kẻ thù với sự giúp đỡ của bạn bè. Ta làm điều đó vì nhân phẩm của ta, để xoá bỏ vết ô nhục, để bảo vệ uy tín và danh dự của dòng họ lừng lẫy tiếng tăm của ta").

Không thể phủ nhận rằng trong thái độ ruồng bỏ Xi-ta của Ra-ma có *sự ghen tuông của người chồng* ("Nàng đã bị quấy nhiễu khi ở trong vạt áo của Ra-va-na, đôi mắt tội lỗi của hấn đã hau háu nhìn khắp người nàng..." ; "Thấy nàng yêu kiều xinh đẹp, lại có được nàng trong nhà hấn, Ra-va-na đâu có chịu đựng được lâu"). Trước đây, khi nghĩ đến vợ, Ra-ma chỉ đờn đau, lo lắng cho an nguy của nàng ("Hỡi ôi ! Khi nàng bị bắt đi, nàng kêu : "Lang quân ơi ! Hỡi lang quân !" tiếng kêu mới thấm thiết làm sao !... Nàng sẽ trải qua tháng ngày làm sao đây, giữa đám quý Rắc-sa-xa... Chàng còn sợ rằng thời hạn nàng sống không còn bao lâu nữa..."). Giờ đây, mối lo lắng ấy được giải toả thì trong người chồng còn có nỗi băn khoăn, trăn trở khác : tấm thân xinh đẹp kia có còn của riêng ta chăng ? Mà như thế mới chân thực.

Tuy nhiên, thống lĩnh vẫn là tiếng nói của *đức vua anh hùng với bốn phận danh dự* không cho phép chấp nhận một người phụ nữ đã chung chạ cùng kẻ khác làm hoàng hậu ("Người đã sinh trưởng trong một gia đình cao quý có thể nào lại lấy về một người vợ từng sống trong nhà kẻ khác, đơn giản chỉ vì mẹ ta là một vật để yêu đương ?"). Ra-ma hiểu sâu sắc vai trò của chàng như khuôn mẫu đạo đức mà dân chúng sẽ soi ngắm, noi theo. Chàng phải giữ gìn cả trật tự xã hội. Ra-ma phải chế ngự tình cảm bằng ý thức về bốn phận, danh dự, chàng phải hi sinh quyền lợi cá nhân vì đòi hỏi của cộng đồng.

Chính vì vậy, dù trái tim đau khổ, chàng phải đi hết con đường nghiệt ngã của bốn phận. Trước mặt những người khác, chàng phải kìm mình để nói "những lời gay gắt khó tả", những lời tàn nhẫn "chưa từng có", những lời xúc phạm cùng một lúc cả Xi-ta lẫn tất cả anh em, bạn hữu trung thành thân thiết nhất mà xưa nay chàng hết lòng yêu quý, tôn trọng ("nàng có thể để tâm đến Lắc-ma-na, Bha-ra-ta, Xa-tru-na, Xu-gri-va, hay nếu nàng thích, nàng có thể đi theo Vi-phi-sa-na cũng được..."). Thành ra, trong những lời này, ta cảm nhận ý chí sắt đá, sự dằn lòng của

Ra-ma. Thành ra, Ra-ma càng nhấn đi nhấn lại sự rõ ràng, dứt khoát trong những lời nói của mình ("Phải biết chắc điều này...", "Ta nói rõ cho nàng hay, chẳng chút quanh co, ngập ngừng..."), ta càng cảm thấy thực sự có gì lúng túng, bối rối, không đành nơi chàng.

Khi Xi-ta tiến đến giàn lửa, Ra-ma cũng chịu thử thách dữ dội như (hay hơn cả) chính người phụ nữ thân cô thế cô đang bước vào nguy hiểm kia ("Vào lúc đó, chẳng có ai trong đám bạn hữu dám nói gì với Ra-ma, hoặc nhìn vào chàng; lúc đó nom chàng khủng khiếp như thần Chết vậy". "Ra-ma vẫn ngồi, mắt dán xuống đất").

c) *Lời đáp và hành động của Xi-ta*

GV nêu câu hỏi 3 (SGK), HS trả lời.

Thái độ của Ra-ma hết sức bất ngờ đối với Xi-ta (Chương 78 : "Được trông thấy khuôn mặt xinh đẹp của chồng sau một thời gian xa cách lâu đến thế, khuôn mặt nàng rạng rỡ niềm vui, chẳng khác mặt trăng xinh đẹp". Nàng đâu ngờ đến đây số phận vẫn một lần nữa tráo trở với nàng, đỉnh cao của tột cùng hạnh phúc và vinh quang tưng bừng bỗng chốc sụp đổ thành vực thẳm của cay đắng. Hơn nữa, lần này, không phải một trở ngại từ bên ngoài mà là lời ruồng bỏ của chính người chồng mà nàng đã dành tất cả yêu thương, đã làm tất cả để giữ lòng chung thủy).

Vì vậy, nỗi đau khổ như tràn ra, không cách gì kiềm chế. ("Gia-na-ki đau đớn đến nghẹt thở, như một cây dây leo bị vòi voi quật nát". "Mỗi lời nói của Ra-ma xuyên vào trái tim nàng như một mũi tên. Nước mắt nàng đổ ra như suối").

Nhưng khi cất tiếng, Xi-ta dần tìm lại sự tự chủ ("Lấy tà áo lau nước mắt, rồi bằng giọng dịu dàng, nghẹn ngào, nức nở, nàng nói...") và những lời thanh minh của nàng dịu dàng mà đầy sức mạnh, rành rẽ, vừa đạt lí vừa thấu tình.

Trước hết, Xi-ta *khẳng định tư cách, phẩm hạnh* của mình, trách Ra-ma đã không suy xét chín chắn mà đánh đồng nàng với hạng phụ nữ tầm thường. Có thể có những phụ nữ tầm thường dễ dàng thay lòng đổi dạ nhưng nàng là người vợ từng từ bỏ cung điện theo chồng vào rừng, chia sẻ cùng chồng mọi gian nan, khổ hạnh. Xi-ta cũng nhấn mạnh nguồn gốc dòng dõi của mình là con của thần Đất Mẹ ("Tên thiếp là Gia-na-ki, bởi vì thiếp có liên quan đến lễ tế sinh của nhà vua Gia-na-ka chứ không phải vì thiếp sinh ra trong gia đình đó; chỉ có nữ thần Đất là mẹ của thiếp thôi").

Hơn nữa, Xi-ta *phân biệt giữa điều tùy thuộc vào số mệnh của nàng, vào quyền lực kẻ khác* ("cái thân thiếp đây") và *điều trong vòng kiểm soát của nàng* ("trái tim thiếp đây"). Việc nàng bị bắt cóc, việc quý Ra-va-na động chạm vào thân thể nàng khi cuốn nàng trong vạt áo bay về đảo Lan-ka trong tình cảnh nàng đã ngắt đi là những điều ngoài ý chí của nàng, không được quyết định bởi nàng. Còn trái tim nàng, tình yêu của nàng, những gì do nàng chủ động thì luôn luôn chỉ thuộc về Ra-ma, bất chấp mọi sự dọa nạt hay mua chuộc của Ra-va-na. Chử trính trong tâm, trong tinh thần ấy mới thực là bản chất (nhưng hiểu được sự phân biệt ấy, nói như Nguyễn Du trong

Truyện Kiều, "là nhờ quân tử khác lòng người ta"). Nàng cũng nhắc sự kiện anh hùng Ha-nu-man tới đảo Lan-ka tìm kiếm tin tức về nàng như một bằng chứng thuyết phục cho đức trung trinh của mình. Chính Ha-nu-man đã chứng kiến cảnh nàng bị giam cầm trong rừng cây, một mực bó gối, khăng khăng cự tuyệt quỷ vương. Cũng chính Ha-nu-man đã ngỏ ý công Xi-ta vượt biển về với Ra-ma nhưng nàng từ chối, dù nàng rất nôn nóng mong ước đoàn tụ, một lí do quan trọng là người phụ nữ không thể để người đàn ông nào khác ngoài chồng mình động chạm tới.

Cuối cùng, Xi-ta chọn một hành động quyết liệt. Nàng nói Lắc-ma-na chuẩn bị cho nàng một giàn hỏa thiêu. Đối với Xi-ta mà người chồng là tất cả ý nghĩa cuộc sống thì bị chồng ruồng bỏ chẳng khác gì cái chết ("Chị không muốn sống sau những lời tố cáo lầm lạc như vậy. Chồng chị không hài lòng về chị, chàng đã ruồng rẫy chị trước mặt mọi người. Giờ thì chị sẽ từ bỏ tấm thân này cho ngọn lửa"). Nhưng khi tiến về giàn lửa, nàng lại hướng tới thần A-nhi, cầu xin thần, đấng có mặt ở khắp mọi nơi, chứng kiến mọi hành động của con người, làm chứng cho đức hạnh của nàng ("Nếu con trước sau một lòng một dạ với Ra-ma thì cúi xin thần hãy tìm cách bảo vệ con"). Xi-ta dám bước qua mạng sống chính mình, chấp nhận thử thách để chứng minh phẩm tiết thủy chung.

GV nêu câu hỏi 4 (SGK). HS trả lời.

Tuổi vàng khí tiết và phẩm hạnh của Xi-ta qua lửa càng chói ngời rạng rỡ. Nhưng nếu như không có những phép màu thần linh thì phải chăng kết cục cả một cuộc đời yêu thương và chung thủy thật thê thảm? Cảnh Xi-ta bước lên giàn lửa vì vậy vừa hào hùng vừa bi thương, khiến quan quân dân chúng cả hai phe, anh em, bạn hữu xúc động mãnh liệt.

- Hướng dẫn HS khái quát, củng cố bài học.
- GV gọi một HS đọc phần *Ghi nhớ*.

III – KIỂM TRA, ĐÁNH GIÁ – GỢI Ý GIẢI BÀI TẬP

- Qua tổ chức việc sân khấu hoá đoạn trích của các nhóm và bình chọn nhóm thể hiện tốt nhất, GV hướng dẫn HS cảm thụ tác phẩm một cách sâu sắc trong hình thức học tập tích cực và lời cuốn.

- Gợi ý cho HS nhận xét so sánh chương *Ra-ma buộc tội* với *Chuyện người con gái Nam Xương* (*Truyện kì mạn lục* của Nguyễn Dữ) mà các em vừa học ở lớp 9 để thấy trong hai tác phẩm, sự kiện có nét gần gũi nhưng khác về đề tài, kết cấu, khác về loại hình nhân vật, cách thể hiện của sử thi cổ đại và truyền kì trung đại.

IV – TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. *Ra-ma-ya-na*, Phạm Thuý Ba dịch, NXB Văn học, Hà Nội, 1989.
2. Lưu Đức Trung – Phan Thu Hiền, *Hợp tuyển văn học Ấn Độ*, NXB Giáo dục, Hà Nội, 2000.